

Monialainen Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusteri

Monialainen Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusteri

Sirkka Saranki-Rantakokko • Leena Viinamäki • Sanna Hautala

Monialainen Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusteri

Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 13/2018

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-243-3 (pdf)
ISSN 2489-2637 (verkkajulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset
13/2018

Rahoittajat: Euroopan unioni - Euroopan aluekehitysrahasto, Lapin liitto, Lapin yliopisto, Lapin AMK, Vipuvoimaa EU:lta 2014-2020

Kirjoittajat: Sirkka Saranki-Rantakokko, Leena Viinämäki, Sanna Hautala
Kansikuva: Daan Stevens, unsplash.com
Taitto: Lapin AMK, viestintäyksikkö

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteenliittymä. Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

Sisällys

ESIPUHE	7
1. JOHDANTO	9
2. SELVITYSHANKKEEN TOTEUTUMINEN	11
3. LAPPILAINEN HYVINVOINTI TILASTOJEN VALOSSA	13
4. HYVINVOINTIKLUSTERIN TARPEELLISUUS KUNTIEN, YRITYSTEN JA KOLMANNEN SEKTORIN EDUSTAJIEN KERTOMANA	17
4.1 Kommenttipuheenvuoro: Uusilla yhteistyömalleilla hyvinvointia maakuntiin	19
5. ASE-KLUSTEREIDEN EDUSTAJIEN NÄKEMYKSIÄ HYVINVOINTIKLUSTERISTA	21
7. MONIALAINEN ÄLYKÄS ARKTINEN HYVINVOINTIKLUSTERI	25
8. TOIMENPIDE-ESITYKSET ASE-HYVINVOINTIVERKOSTON TUOTTAMISEKSI	29
9. POHDINTA	31
LÄHTEET	33
LIITE 1. TOIMIJALUETTELO	35
LIITE 2. KYSELYLOMAKKEEN KYSYMYKSET	36
LIITE 3. TILASTOKUVAUKSET.	38
KIRJOITTAJAESITTELY	41

Esipuhe

Suomi rakentuu alueista, joilla on omat erityispiirteensä ja vahvuutensa. Suomen menestyminen edellyttää alueiden elinvoimaisuudesta huolehtimista. Kaupungit ovat kansantalouden kasvun vauhdittajia. Kaupungit olennainen osa aluekehittämistä ja ne toimivat vuorovaikutuksessa niitä ympäröivien laajempien toiminnallisten alueiden kanssa. Tämä vuorovaikutus varmistaa omalta osaltaan myös maaseudun elinvoimaisuutta. Lapille luonteenomaisia piirteitä ovat väestön ikääntyminen ja keskittyminen kasvukeskuksiin, vakaat ja tuottavat aluetaloudet, matkailun voimakas kasvu ja sen mukanaan tuoma monikulttuurisuus, vahva T&K-toiminta ja osaaminen tietyillä teollisuuden erikoisaloilla sekä yhdenmukaiset alueelliset liikennejärjestelmät. Lapin niin kuin muidenkin alueiden kriittiseksi menestystekijäksi on tunnistettu väestön kestävä kehitys.

Aluekehittäminen on ministeriöiden, maakuntien ja muiden toimijoiden vuorovaikutukseen perustuvaa laaja-alaista ja monitasoista toimintaa, joka pyrkii edistämään väestön hyvinvointia ja osaamista maan eri alueilla. Valtioneuvoston aluekehittämistä koskeva päätös toimii hallituskauden pituisena yhteisenä aluekehittämisen strategiana. Aluekehittämispäätös sisältää hallitusohjelman pohjalta valtion yhteen sovitut alueiden kehittämisen tavoitteet ja kehittämisen painopistealueet, joihin ministeriöt sitoutuvat. Aluekehittämispäätös ohjaa eri hallinnonalojen ja maakuntien liitteen alueiden kehittämistä.

Suunnitellussa maakuntauudistuksessa valtion aluehallinto lakkautetaan. Valtion tehtävänä jatkossa on tukea maakuntia niiden kasvupolitiikan toteuttamisessa oman keinovalikoimansa ja resurssiensa puitteissa. Itsehallinnolliset maakunnat vastaavat oman alueensa elinkeinoelämän kehittymisestä. Alueellisten innovaatioiden ja pilottien tavoitteena on turvata koko Suomen kilpailukyky, edistää kasvua ja hyödyntää maan eri osien vahvuuksia ja osaamista. EU on sitoutunut tavoittelemaan älykästä kestävää ja osallistavaa kasvua ja kehitystä, jolla luodaan työpaikkoja. Erilaiset kehittämishankkeet ovat ohjelmallisen aluepolitiikan ja alueellisen kehittämistyön keskeisiä instrumentteja.

Alueellista kehittämistä ja yhteistyötä voidaan varmistaa ja koordinoida klusterimuotoisella toiminnalla. Erityisesti taloustiede on hyödyntänyt klusteri-käsitettä ja -teorioita. Klusteri tarkoittaa yritysten ja yhteisöjen muodostamia maantieteellisiä keskittymiä, jotka rakentuvat toisiinsa sidoksissa olevista toimialoista ja niihin liitty-

vistä muista toimijoista. Klusteriajatus perustuu siihen, että toimijataho voi verkostoyhteyksillään tuottaa hyötyä itselleen ja koko verkostolle. Hyvin toimivan klusterin tärkeimmät ominaisuudet ovat tehokkuus, innovaatiokyky ja strateginen kyvykkyys. Klusterimaisen toiminnan synergiavaikutus näkyy juuri näissä edellä esitetyissä tekijöissä.

Kauppa- ja teollisuusministeriön tilaamassa *Kansallinen teollisuusstrategia*-tutkimuksessa tunnistettiin Suomen kahdeksan erilaista klusteria. Näitä ovat metsä-, perusmetalli-, energia-, telekommunikaatio-, hyvinvointi-, kuljetus-, rakennus- ja elintarvikeklusteri. Klusterit voidaan luokitella, joko vahvoiksi, keskivahvoiksi, potentiaaleiksi tai latentiksi klusteriksi. Hyvinvointi-klusteri edustaa potentiaalia klusteria. Lappilainen klusteriesimerkki on Levin matkailuklusteri, jossa yhteisellä toiminnalla, kuten varausjärjestelmällä ja markkinoinnilla saavutetaan merkittäviä synergiaetuja.

Älykäs arktinen hyvinvointi-klusteri-hanke on hyödyntänyt klusteriajattelun periaatteita ja tuottanut tietoa lappilaisen hyvinvointi-klusterin perustamistarpeesta, mahdollisesta rakenteesta ja tehtävistä. Lisäksi hankkeessa on selvitelty hyvinvointi-klusterin käynnistämisen ja toiminnan edellyttämiä toimenpiteitä. Rakenteellisesti ja toiminnallisesti järjestäytyneet, sote-uudistusta tukeva ja synnergian varmistava yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksen, t&k-toiminnan ja aluekehittämisen saralla on alueen elinvoiman kannalta tärkeää. Perimmäisenä tavoitteena on maakunnan kilpailukykyyn vahvistaminen ja taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin lisääminen alueella. Hyvinvointi-klusteri voi toimia näiden tavoitteiden saavuttamisen mahdollistajana.

Outi Hyry-Honka,
Osaamisajohtaja,
Lapin ammattikorkeakoulu,
Hyvinvointipalvelujen osaamisala

1. Johdanto

Älykäs arktinen hyvinvointiklusteri –hankkeessa selvitettiin Arctic smartness excellence (ASE) -klusterien tavoitteiden ja toimintatapojen soveltumista kehittyviin hyvinvointipalveluihin ja niihin kiinnittyvään TKI-toimintaan ja sen kehittämiseen. Tavoitteena oli luoda malli klusterista, joka toimii erityisosaajana ja alueensa kehittäjänä hyvinvointialalla. Tavoite on, että hyvinvointiklusteri yhdistää eri tahoja ja asiantuntijoita tutkimus- ja innovointihankkeisiin Arktista Älykästä klusterimallin mukaisesti.

ASE-klusterit on perustettu Arctic smartness portfolio (ASP) –hankkeessa. Sen tavoitteena on ollut vahvistaa maakunnallista elinkeinoelämää ja tukea lappilaisten yritysten toimintaympäristöä, alueen kilpailukykyä ja innovaatiopotentiaalia. Toiminta on tapahtunut klustereissa, joiden tehtävä on tuottaa arktista älykästä osaamista (Arctic Smartness Excellence, ASE). ASE-klusterien valinta on perustunut Lapin liiton arktisen erikoistumisen jalkautus- ja Arctic Smartness Portfolio -hankkeiden (2015) tuloksiin. (ks. Lapin liitto 2015.) ASE-klustereita ovat:

- Arktinen teollisuus ja kiertotalous
- Arktinen älykäs maaseutuverkosto
- Arktinen turvallisuus
- Arktiset kehittämisympäristöt
- Arktinen muotoilu

Arktinen Älykäs Hyvinvointiklusteri –hankkeen rahoitushakemuksessa (2016) hyvinvointiklusteri on kytketty Lapin arktisen erikoistumisen ohjelmaan (2013) sekä Lappisopimuksen toimeenpanosuunnitelmaan (2016–2017). Niissä on painotettu monipuolista toimijoiden tarpeisiin vastaavaa koulutus- ja TKI-toimintaa ja aluekehitystoimintaa, jonka tulee voimistaa maakunnan kilpailukykyä ja tukea taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kehittymistä. (Lapin liitto 2013; Lapin liitto 2014). Lisäksi Hyvinvointiklusteri on liitetty valmisteltavaan sosiaali- ja terveysalan rakennemuutokseen, jossa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuu siirtyy maakunnille. Osana valmistelua on pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksien huomioon ottaminen uudistuvissa palveluissa. (EURA-järjestelmä 2016.)

Lapin kehitystä on tutkittu yhdessä muun Pohjois-Suomen, Itä-Suomen, Pohjois-Ruotsin, Keski-Ruotsin sekä Pohjois-Norjan kanssa. Luonteenomaisiksi piirteiksi

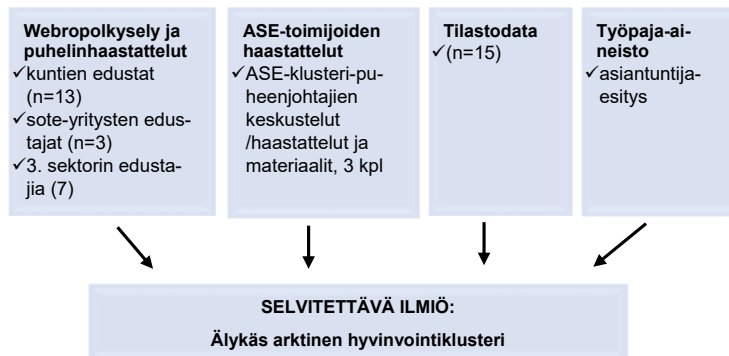
näille alueille on nimetty väestön ikääntyminen ja keskittyminen kasvukeskuksiin, tasapainoiset, dynaamiset yhteisöt, monikulttuurisuus ja harva asutus, kehittyneet kuntakeskittymät, vakaat ja tuottavat aluetaloudet, matkailun voimakas kasvu ja sen koordinaatio, vahva T&K-toiminta ja osaaminen tietyillä teollisuuden erikoisaloilla ja yhdenmukaiset alueelliset liikennejärjestelmät. Alueiden kriittiseksi menestystekijäksi tutkimuksessa nimetään väestön kestävä kehitys. (Gløersen, 2009.) Se edellyttää väestön terveyden ja hyvinvoinnin turvaamista, johon Hyvinvointiklusterin odotetaan pureutuvan monin tavoin ja laaja-alaisesti (EURA-järjestelmä 2016).

Tähän raporttiin on tuotettu tietoa Älykkään Arktisen Hyvinvointiklusterin perustamistarpeesta, mahdollisuuksista ja rakenteesta. Siinä on myös esitetty ASE-hyvinvointiklusterin käynnistämisen ja toiminnan edellyttämiä toimenpiteitä. Raportin pääluku kaksi kuvaa hankkeessa toteutuneen toiminnan. Tämän jälkeen esitellään selvityshankkeessa kerättyjen aineistojen tuloksia. Pääluvussa viisi esitetään aineiston perusteella luotu hyvinvointiklusterin toimintamalli ja toimintamallin käyttöön ottoa edellyttävät toimenpiteet. Viimeinen pääluku on pohdintaa hankkeen tuloksista.

2. Selvityshankkeen toteutuminen

Lapin ammattikorkeakoulu ja Lapin yliopisto yhdessä suunnittelema Älykäs arktinen hyvinvointiklusteri –selvityshanke alkoi 1.1.2017 ja päättyi 31.3.2018. Hankkeelle hyväksyttiin yksi kolmen kuukauden jatkoaika joulukuussa 2017. Hankkeen kokonaiskustannusarvio 27 280 euroa oli jaettu tasan kahden organisaation välillä ja se toteutui rahoitussuunnitelman mukaisesti. Hankkeen hallinnointi kuului Lapin ammattikorkeakoululle. Hankkeen toiminta käsiteltiin ohjausryhmässä. Hankkeen toteutuksesta ja raportoinnista vastasi toimijaorganisaatioiden edustajien muodostama kolmen hengen projektiryhmä. Lisäksi selvitykseen tarvittavan aineisto keruuseen on osallistunut kaksi sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa (YAMK) opiskelevaa opiskelijaa. Selvityshankkeeseen osallistuneiden nimet ilmenevät liitteenä olevasta toimijaluettelosta (liite1).

Toiminta käynnistyi hankehakemuksen mukaisesti keväällä 2017, jolloin projektiryhmä totesi hankkeen tavoitteet ja laati niiden pohjalta toimintasuunnitelman. Selvityksessä käytettiin monitahoarviointia (aineistotriangulatiivinen tutkimusasetelma), mikä mahdollisti lappilaisen hyvinvointikysymysten tarkastelun keskeisten intressitahojen näkökulmista (ks. esim. Vartiainen 2007; Viinamäki, Kivivirta, Selkälä, Voutilainen, Syväjärvi & Suikkanen 2017, 21–26). Aineisto muodostui tilastoaineistoista, Lapin sosiaali- ja terveystalvija järjestävien tahojen haastatteluista, ASE-klusteritoimijoiden näkemyksistä sekä asiantuntijaesityksestä (Kuvio 1).

Kuvio 1. Älykäs arktinen hyvinvointiklusteri -selvityshankkeen aineistot.

Sosiaali- ja terveystalvueluita järjestävien kuntien edustajien, hyvinvointialan yrityk-sien, palveluita tuottavien järjestöjen ja asiantuntijaorganisaatioiden edustajien näke-mykset hyvinvointiklusterin tarpeellisuudesta kerättiin 21 avointa kysymystä käsitte-levällä sähköisellä kyselylomakkeella (liite 2. kyselylomake). Lomake laadittiin pro-jektiryhmässä. Aineiston keräsi kaksi sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoa opiskele-va opiskelijaa 15.9.-1.11.2017. Kyselyyn vastasi 23 henkilöä. Heistä 13 edusti kuntien sosiaali- ja terveystointia ja 10 yrityksiä tai kolmatta sektoria. Aineistosta laadittiin tiivistelmä, joka esitetään pääluvussa neljä. ASE-klusterien toimijoiden näkemyksiä hyvinvointiklusterista selvitettiin syksyllä 2017 ja keväällä 2018. Niiden yhteenvedo on pääluvussa viisi. Lisäksi 16.3.2019 järjestetyssä työpajassa kuultiin asiantuntijoita ja työpajaan osallistuneita henkilöitä.

3. Lappilainen hyvinvointi tilastojen valossa

Taulukossa 2. on lappilaista hyvinvointia pähkinänkuoressa 2000-luvulta tilastojen kuvaamana (ks. esim. Suikkanen, Viinamäki & Selkälä 2014, 273–294). Tilastoista ilmenee muutoksen suunta (*lisääntyvä, vakaa, vähenevä*) ja muutoksen luonne (*myönteinen, kielteinen*) hyvinvointipalvelujen tuottajan näkökulmasta maakuntatasolta (*koko tarkasteluajanjakson tarkastelu*) sekä kuntatasolta (*minimi- ja maksimikunta viimeisimmän tilastovuoden osalta*). Liitteessä 3. on Taulukon 1. tilastokuvaukset, tilastolähde ja poimintapäivä.

Taulukko 1. Lappilaista hyvinvointia 2000-luvulta tilastojen kuvaamana.

Tilastovuodet 2000–2016 ¹	Tilastoajanjakson		Viimeisimmän tilastovuoden	
	muutos- suunta: ↑/↔/↓	muutoksen luonne: myönteinen/ kielteinen	"Minimikunta"	"Maksimikunta"
	Maakuntataso	Maakuntataso		
Väestö, henkilöä 31.12.	↓	kielteinen - 11561 hlöä	Pelkosenniemi: 951 hlöä	Rovaniemi: 62231 hlöä
Huoltosuhde	↑	kielteinen + 12,3	Rovaniemi: 53,1	Pello: 85,3
Kunnan yleinen pienituloisuusaste,	↓	myönteinen - 0,6 %	Keminmaa: 9,3 %	Ranua: 18,7 %
Sosiaalitoiminnan nettokäyttökustan- nukset	↑	kielteinen + 757,7 €	Tornio: 1259,8 €	Pelkosenniemi: 2697,7 €
Terveystoiminnan nettokäyttökustan- nukset	↑	kielteinen + 1260,3 €	Tornio: 1913,4 €	Utsjoki: 3739,3 €
Sairastavuusindeksi, 2002–2016	-	-	Muonio: 89,2	Pelkosenniemi: 142,9

¹ Sairastavuus- ja kansantauti-indeksit olivat saatavilla poimintahetkellä vuosilta 2002–2016.

Kansantauti-indeksi, 2002–2016	-	-	Utsjoki: 97,1	Posio: 135,5
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	↑	kielteinen + 2,9 %	Ylitornio: 15 %	Kemi: 66,1 %
Valtionosuudet, % nettokustannuksista	↑	myönteinen + 5,6 %	Keminmaa: + 27,2 %	Ranua: + 69,8 %
Keskiasteen koulutuksen saaneet miehet, % 15 vuotta täyttäneistä	↑	myönteinen + 9,4 %	Utsjoki: 42,3 %	Kolari: 54,3 %
Keskiasteen koulutuksen saaneet naiset, % 15 vuotta täyttäneistä	↑	myönteinen + 6,1 %	Utsjoki: 38,8 %	Kittilä: 48,1 %
Korkea-asteen koulutuksen saaneet miehet, % 15 vuotta täyttäneistä	↑	myönteinen + 3,8 %	Posio & Salla: 12,1 %	Rovaniemi: 27,2 %
Korkea-asteen koulutuksen saaneet naiset, % 15 vuotta täyttäneistä	↑	myönteinen + 8,2 %	Posio: 19,2 %	Rovaniemi: 36,6 %
Työlliset miehet, % väestöstä	↑	myönteinen + 0,5 %	Salla: 28,8 %	Kittilä: 43,9 %
Työlliset naiset, % väestöstä	↑	myönteinen + 3,6 %	Posio: 29,8 %	Kittilä: 47,2 %

Suurimmassa osassa lappilaiskuntia **väestömäärä** vähenee ja ikääntyy. Lappilaiskunnista ainoastaan Kittilässä ja Rovaniemellä väestö on lisääntynyt vuodesta 2000 vuoteen 2016 tultaessa. Em. tarkasteluajanjaksona absoluuttisesti eniten väestö on lisääntynyt Rovaniemellä (4978 henkilöä) ja vähentynyt eniten Kemijärvellä (2823 henkilöä).

Jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin **huoltosuhde** on noussut vuodesta 2000 vuoteen 2016 tultaessa. Vuoden 2000 tilanteesta vuoden 2016 tilanteeseen pienintä huoltosuhteen nousu on ollut Kittilässä (5,2 yksikköä) ja Rovaniemellä (6,4 yksikköä). Huoltosuhde on noussut yli 25 -yksikköä Kemijärvellä, Pellossa, Posiolla, Simossa ja Utsjoella.

Vuoden 2000 tilanteesta vuoden 2016 tilanteeseen **kunnan yleinen pienituloisuusaste** on noussut lappilaiskunnista Kemissä, Kemijärvellä, Muoniossa, Pelkosenniemellä ja Posiolla. Em. tarkasteluajanjaksona se on noussut eniten Kemissä (2,2 % -yksikköä), mutta laskenut muissa lappilaiskunnissa laskun ollessa suurinta Utsjoella (5,3 % -yksikköä).

Sosiaalitoiminnan nettokäyttökustannukset vuosina 2000–2016 ovat lisääntyneet jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin. Yli 1000 euroa nousua on ollut lappilaiskunnista vuodesta 2000 vuoteen 2016 Kemijärvellä, Pellossa, Posiolla, Sallas-

sa, Savukoskella, Sodankylässä ja Utsjoella – euromääräisesti pienintä nousu on ollut Torniossa (438,3 €).

Terveystoiminnan nettokäyttökustannukset vuosina 2000–2016 ovat lisääntyneet jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin. Yli 1500 euroa nousua on ollut lappilaiskunnista vuodesta 2000 vuoteen 2016 Enontekiöllä, Inarissa, Kemijärvellä, Muoniossa, Pelkosenniellä, Sallassa, Savukoskella, Tervolassa, Utsjoella ja Ylitorniolla – euromääräisesti pienintä nousu on ollut Rovaniemellä (1001,4€).

Sairastavuusindeksi vuosina 2000–2016 on laskenut Enontekiöllä, Kolarissa, Muoniossa ja Sodankylässä, mutta noussut muissa lappilaiskunnissa. Em. tarkasteluajanjaksona se on laskenut eniten Muoniossa (10,9 yksikköä) ja noussut eniten Pelkosenniellä (18,2 yksikköä). **Kansantauti-indeksi** on laskenut lappilaiskunnista Keminmaassa, Kolarissa, Muoniossa, Pelkosenniellä, Posiolla, Ranualla, Savukoskella, Simossa, Sodankylässä, Utsjoella ja Ylitorniolla, mutta noussut muissa lappilaiskunnissa. Em. tarkasteluajanjaksona se on laskenut eniten Utsjoella (13,5 yksikköä) ja noussut eniten Inarissa (12,3 -yksikköä).

Suhteellinen velkaantuneisuus vuosina 2000–2016 on vähentynyt lappilaiskunnista Keminmaassa, Kolarissa, Pellossa, Rovaniemellä, Sallassa, Simossa, Tervolassa ja Torniossa, mutta noussut muissa lappilaiskunnissa. Em. tarkasteluajanjaksona se on laskenut suhteellisesti eniten Torniossa (15,2 -yksikköä) ja noussut suhteellisesti eniten Posiolla (24,2 -yksikköä).

Valtionosuudet, % nettokustannuksista vuosina 2000–2016 ovat vähentyneet lappilaiskunnista Enontekiöllä ja Sodankylässä, mutta nousseet muissa lappilaiskunnissa. Em. tarkasteluajanjaksona ne ovat laskeneet suhteellisesti eniten Sodankylässä (3,2 yksikköä) ja nousseet suhteellisesti eniten Savukoskella (18,4 yksikköä).

Keskiasteen koulutuksen saaneiden miesten suhteellinen osuus, % 15 vuotta täyttäneistä vuosina 2000–2016 on lisääntynyt jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin suhteellisen lisääntymisen ollessa suurinta Kolarissa (12,5 %-yksikköä) ja pienintä Utsjoella (6 %-yksikköä). **Keskiasteen koulutuksen saaneiden naisten suhteellinen osuus, % 15 vuotta täyttäneistä** vuosina 2000–2016 on lisääntynyt jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin suhteellisen lisääntymisen ollessa suurinta Pelkosenniellä (11,1 %-yksikköä) ja pienintä Utsjoella (1,8 %-yksikköä).

Korkea-asteen koulutuksen saaneiden miesten suhteellinen osuus, % 15 vuotta täyttäneistä vuosina 2000–2016 on lisääntynyt jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin suhteellisen lisääntymisen ollessa suurinta Utsjoella (7,6 %-yksikköä) ja pienintä Ranualla (1,5 %-yksikköä). **Korkea-asteen koulutuksen saaneiden naisten suhteellinen osuus, % 15 vuotta täyttäneistä** vuosina 2000–2016 on lisääntynyt jokaisessa lappilaiskunnassa koko maan tavoin suhteellisen lisääntymisen ollessa suurinta Utsjoella (13,5 %-yksikköä) ja pienintä Kemijärvellä (5,5 %-yksikköä).

Työllisten miesten osuus, % väestöstä vuosina 2000–2016 on lisääntynyt lappilaiskunnista Enontekiöllä, Inarissa, Kittilässä, Kolarissa, Pelkosenniellä, Ranualla, Rovaniemellä ja Sodankylässä, mutta laskenut muissa lappilaiskunnissa lukuun ottamatta Sallaa, jossa se on pysynyt stabiilina. Em. tarkasteluajanjaksona se on noussut suhteellisesti eniten Kittilässä (6,1 %-yksikköä) ja laskenut suhteellisesti eniten Simos-

sa (5,6 %-yksikköä). **Työllisten naisten osuus, % väestöstä** vuosina 2000–2016 on vähentynyt lappilaiskunnista Kemijärvellä ja Posiolla, mutta noussut muissa lappilaiskunnissa. Em. tarkasteluajanjaksona se on noussut suhteellisesti eniten Kittilässä (9,7 %-yksikköä) ja laskenut suhteellisesti eniten Posiolla (3,3 %-yksikköä).

Väestökehitys heijastuu huoltosuhteeseen muuttoliikkeen kohdentuessa nuorimpiin ikäluokkiin sekä sosiaaliseen ja terveydelliseen hyvinvointiin. Elinkeinorakenne osaltaan määrittää väestön ikä- ja koulutusrakennetta työllisyysasteen lisäksi, mikä heijastuu kuntien verokertymiin ja kokonaistalouteen. Kaupunki-maaseutu -luokituksella tarkasteltuna maaseutukunnista Kittilä ja osin myös Sodankylä sekä kaupunkikunnista Rovaniemi ovat elinvoimaisia kuntia (Helminen ym. 2014; YMPARISTO.fi; ks. myös Viinamäki ym. 2017, 26–30, 163–165). Sukupuolen mukaan tarkasteltuna lappilaisnaisten tutkintotaso ja työllisyysaste ovat miehiä korkeampi.

Kaiken kaikkiaan lappilainen hyvinvointi eriytyy kunnittain varsin voimakkaasti – jopa naapurikuntienkin väliset erot voivat olla suuria samankin tilastoindikaattorin osalta (ks. myös Viinamäki 2017, 123–140). Lisäksi kuntien väliset erot ovat alkaneet kasvaa 2010-luvulla verrattuna 2000-luvun ensimmäiseen puoliskoon. Kuntien välisten kuntalaisten hyvinvointierojen ja kuntatalouden erojen kasvu muodostaa haasteellisen SOTE-yhtälön laadittaessa kohtuullisesti saavutettavia ja laadukkaita, mutta kustannus-tehokkaita hyvinvointipalveluiden tuottamisen malleja Lapin maakunnan asukkaille.

4. Hyvinvointiklusterin tarpeellisuus kuntien, yritysten ja kolmannen sektorin edustajien kertomana

Palvelurakenteiden ja yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutos näyttäytyy sekä kuntien että yksityisen ja kolmannen sektorin vastauksissa odotuksina palvelujen tuottamisesta eri toimijoiden yhteiskumppanuuksina. Vastauksista ei välity konkreettista kuvaa siitä, miten yhteiskumppanuuksia toteutetaan ja millaiset roolit eri hallinnonaloilla, instituutioilla ja professioilla on palveluketjuissa. Meneillään olevat palvelurakenteen ja toimintaympäristön muutokset ovat mittavia. On väistämätöntä, että käynnissä oleva sote-reformi aiheuttaa hyvinvointipalveluiden tuottamiseen epävarmuutta ja uudenlaisia professionaalaisia valta-asetelmia. Valta-asetelmien muutokset liittyvät eri sektoreiden ja alueiden hallinnollisten ja organisatoristen rajojen sulautumiseen ja ovat osa laajempaa hyvinvointipalvelujen rakenteellista kehitystä. (Haavisto & Kananoja 2017, 155; Lindh, Hautala & Romakkaniemi 2018.) Vastaajien on lähes mahdotonta havainnollistaa vasta muotoaan hakevia paikallisesti sopivia ja erilaiset tilanteet ja olosuhteet huomioivia palvelukokonaisuuksia ja -verkostoja. Vaikka konkreettinen kuva toimijoiden välisistä kumppanuuksista on vielä hahmoton, hankkeessa saaduista vastauksista korostuu yhteistyön merkitys. Sitä odotetaan ja siitä on tullut puhetapa, jossa yhteistyö näyttäytyy ikään kuin itsestään selvänä tapana tuottaa tulevaisuuden palveluita paikallisiin tarpeisiin.

Kerätyn aineiston pohjalta ei voi paljonkaan sanoa lappilaisesta erityisyydestä monituottajamallin näkökulmasta. Sen sijaan tehdyt tutkimukset (esim. Aro 2017; Romakkaniemi & Lindh & Laitinen 2018) ja niistä saatu tieto rakentavat kuvaa lappilaisen hyvinvoinnin haasteista ja vahvuuksista. Lapin erityispiirteenä voidaan mainita haasteiden näkökulmasta pitkät välimatkat, hyvinvointipalvelujen saatavuuden epäsuhta, ikääntyvä väestö, työttömyys ja kouluttautumismahdollisuuksien rajallisuus sekä kylien tyhjentyminen asukkaistaan. Vahvuuksina sen sijaan ovat Lapin erityinen luonto, tunturit, puhdas ilma, luonnonvarat ja vuodenaikojen vaihtelu. Kunnista saaduissa vastauksissa juuri nämä tekijät korostuvat. Erityisesti haasteiden osalta kunnat toivovat monituottajamallia, jossa yhdistyvät palvelutuottamisen arvolähtökohdat, kuten asiakaslähtöisyys, palveluketjujen joustavuus ja monitahoiset yhteistyöhön perustuvat palvelukonseptit. Kunnat toivovat myös kustannustehokkaita palveluita, jotka takaavat kuntien taloudellisen kantokyvyn myös sote- ja maakuntauudistuksen toteutuessa. Keinoja tähän haetaan integroituvista ja digitalisoituvista palveluista sekä tiivistä yhteistyöstä eri sektoreiden, kuntien ja kaupunkien välillä. Toisin sanoen

kyselyyn vastanneet korostavat maakunnallisesti hyvin organisoitua palvelukokonaisuutta, jossa huomioidaan koko alueen tarpeet ja pyritään vastaamaan niihin.

Yksityisen ja kolmannen sektorin vastauksissa nähtiin tärkeäksi kehittämisen lähtökohdaksi palveluketjut ja -tarpeet eikä niinkään hallinnolliset ratkaisut. Toisaalta huolta kannettiin siitä, miten järjestötoimijat pysyvät nopeassa kehityksessä mukana ja miten sote-keskusten palvelut järjestetään, kuka tai ketkä niistä vastaavat. Niin ikään huolen aiheina oli monipuolisten palveluiden turvaaminen koko Lapin alueelle sekä palvelun tuottajiin liittyvät odotukset ja tiedonkulun aukottomuuden takaaminen. Tärkeäksi nähtiin asukasosallisuuden vahvistaminen hyvinvointipalveluiden kehittämiseksi ja innovoimiseksi. Myös eri tavoin kohdentuvat hyvinvointipalvelut herättivät kysymyksiä, miten palveluiden saavutettavuus taataan ennaltaehkäisevien ja korjaavien palvelujen osalta ja miten taataan laadukkaat lähipalvelut. Erityisesti sosiaalipalveluiden roolista ja paikasta kannettiin huolta.

Kyselystä esille nousseet kuntien sekä yksityisen ja kolmannen sektorin tiedon tarpeet liittyivät palveluiden hallinnolliseen organisoitumiseen alueelliset tarpeet huomioiden. Niin ikään tietoa kaivattiin lainsäädännöllisiin linjauksiin, käytännöllisiin arjen palveluiden ratkaisuihin sekä palveluiden arvioinnin ja vaikuttavuuden kysymyksiin. Huolta kannettiin muun muassa kolmannen sektorin roolista ja paikasta hyvinvointipalveluiden tuottajana uudessa palvelurakenteessa. Lisäksi kilpailutukseen liittyvät käytänteet ja reunaehdot tuottivat epätietoisuutta, kuten myös laki asiakkaan valinnanvapaudesta ja palveluseleiden käytöstä sekä yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyöstä ja vastuunkannosta. Asiakasnäkökulman säilyttämisestä ja aidosta huomioimisesta oltiin erityisesti kuntien osalta huolissaan. Siihen liittyvälle tutkimustiedolle koettiin tarvetta palveluiden laadun varmistamiseksi.

Kyselyssä osaamistarpeina tuotiin esille paljolti samat asiat kuin tiedon tarpeiden kartoituksessa. Osaamistarpeiden kartoitus konkretisoi tiedon tarpeita ja pyrki hakemaan alueellisiin ja paikallisiin hyvinvointipalveluiden tuottamiseen liittyviä ratkaisuja. Osaamistarpeet tekivät näkyväksi sitä epävarmuutta, joka liittyy eri toimijoiden ja sektoreiden rooleihin muuttuvassa toimintaympäristössä hyvinvointipalveluiden tuottajana. Osaamista koettiin tarvittavan muun muassa digitalisoitumiseen liittyen; miten hyödyntää teknologian mahdollisimman monella tapaa ja erilaisissa asioissa. Myös johtamiskysymykset tuotiin esiin osaamisen haasteena. Yksityinen ja kolmas sektori korostivat kilpailuttamisen ja palvelukonseptien rakentamisen vaateita ja mainitsivat tarvitsevansa osaamista niihin. Kunnat puolestaan nostivat esiin hankintaosaamisen liittyvän tarpeen ja kaikki vastanneet talousosaamiseen liittyvän tiedon merkityksen ja siihen liittyvät haasteet.

Erilaiset tiedon ja osaamisen tarpeet on monisyisiä ja erilaisiin asioihin kiinnittyviä. Karkeasti ne voidaan jakaa: lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, substanssiin ja kohdeilmiöihin liittyviin tiedon ja tutkimuksen tarpeisiin. Muuttuvassa toimintaympäristössä tiedon tuottamisen rooli selkeästi kasvaa. Hyvinvointipalvelujen kehittämisen ja innovointityön perustaksi tarvitaan monipuolista tietoa ja tutkimusta, jossa kutoutuvat yhteen sekä alueella asuvien paikallinen tieto, palvelujen tuottajien tieto, että laaja-alainen hyvinvointiin liittyvää kotimainen ja kansainvälinen tutkimustieto.

Kunnissa, yrityksissä ja kolmannella sektorilla odotettiin TKI-toiminnan, -ympäristöjen ja -yhteistyörakenteiden yhtäältä tukevan hyvinvointipalvelujen kehittämistä ja tuottamista ja toisaalta tuottavan osaamista ja työkaluja hyvinvointipalvelujen arviointiin. Hyvinvointipalvelujen kehittämistä ja tukemista tarkasteltiin aineistossa neljästä näkökulmasta, joita olivat toiminnan tehostaminen, prosessien sujuminen, asiakaslähtöisyys ja henkilöstökysymykset. Toiminnan tehostamista varten toivottiin uutta tietoa eri tahojen yhteistyömahdollisuuksista, palvelujen organisoitumisista sekä valinnan vapauden toteutumisesta ja merkityksestä palvelujen tuotannolle. TKI-työllä haluttiin myös täsmentää palvelujen sijoittamista palveluprosesseihin ja jäsentää palveluprosesseja. Prosesseihin kuuluviksi palveluiksi nimettiin muun muassa tekoälypohjaiset tai digitaaliset palvelut, järjestöjen tuottamat palvelut, kuntoutus- ja liikuntapalvelut sekä terveyskeskuksen palvelut.

Asiakaslähtöisyyttä aineistossa kuvasi tarpeet tutkia alueellista sairastavuutta myös paikallisuus huomioiden. Haluttiin myös tietää lisää asiakkaiden odotuksista ja palvelujen ohjauksesta etenkin paljon palveluita tarvitsevien näkökulmasta. Tutkimuksella ja kehittämisellä odotettiin saatavan ratkaisuja vaikeasti työllistyvien palvelupolkuihin, psykiatriseen päivätoimintaan ja omaishoidon tukemiseen. Myös asumispalvelut, vammaispalvelut, ikäihmisten kontaktit ja perheiden tuki mainittiin asiakaslähtöisen tutkimisen ja kehittämisen kohteiksi. Lisäksi toivottiin monitieteellistä tutkimusta liikunnan ja siihen liittyvän yhteisöllisyyden konkreettisista yhteyksistä ihmisten ja yhteisöjen terveyteen ja hyvinvointiin. TKI-toiminnalla katsottiin voitavan tukea ja valmentaa myös henkilöstöä kohdentamalla huomiota työterveyteen ja osaamiseen.

TKI-toiminnan ja ympäristöjen odotettiin tuottavan tietoa ja menetelmiä arvioida hyvinvointipalveluita ja niiden kehittymistä. Vastaajat halusivat tietoa sekä kuntien että ulkoistettujen palvelujen vaikutuksista ja pitempikestoisesta vaikuttavuudesta. Arviointeja ja rinnastuksia varten tarvittiin mittareiden tutkimusta ja kehittämistä. Mittareiden konkreettisiksi käyttökohteiksi mainittiin hyvinvointikertomus ja rajayhteistyö. Lapin yliopiston ja ammattikorkeakoulun odotettiin tuottavan hankkeita palvelujen kehittämiseen sekä selvityksiä, tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Näillä katsottiin olevan myös henkilöstöosaamista vahvistava vaikutus.

4.1 KOMMENTTIPUHEENVUORO: UUSILLA YHTEISTYÖMALLEILLA HYVINVOINTIA MAAKUNTIIN

Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusteri- hankkeen 16.3.2018 järjestämässä työpajassa professori emeritus Asko Suikkanen esitti asiantuntijapuheenvuoron. Sen mukaan klusteri-ajattelu perustuu toisaalta taloustietoon ja toisaalta palveluiden jakautumiseen alueen väestölle. Suikkanen (2018) totesi alueiden käytön kehityksen käynnistyneen 1960-1970 luvuilla, jolloin syntyivät hallinnon sektorit, kehittyi nykyinen rooli- ja tehtäväjako kuntien ja valtion välille, rakennettiin maakunnalliset organisaatiot ja määriteltiin kuntien lukuisat tehtävät. Hän piti klusteri -käsitteen kansainvälisen

merkityksen perustuvan sosiaalinen yrittäjyys ja kumppanuus -käsitteisiin, joiden keskeisiä sisältöjä ovat hyvinvointiyrittäjyys, social economy -käsite, alueelliset ekosysteemit, mix-suunnittelu ja monitasohallinto. (Suikkanen 2018.)

Suikkasen (2018) mukaan hyvinvointipalvelujen uudistamisella ja vahvan maakunnan muodostamisella on selvä yhteys. Tämän kehityksen pyrkimyksenä on maakunnalliset toiminnalliset ratkaisut. Pyrkimys perustuu ideaan vahvasta maakunnasta, jossa ihmisten ja palvelujen luonnolliset elinpiirit ja toiminnalliset seudut kuten työsäkäyntialueet ovat näkyvillä. Tähän liittyy myös investointinäkökulma. Vahvan maakunnan ja toiminnallisten seutujen kehittymisen uhkana Suikkanen piti nykyisten kuntien toimintakulttuurien eroja. (Suikkanen 2018.)

Suikkanen katsoi, että sosiaali- ja terveystalouden rakennemuutoksen suurin, keskeisin ja vaikein kysymys koskee yksilön roolia ja valintaa sekä näihin kohdentuvia muutoksia. Ne edellyttävät jatkuvaa seurantaa ihmisten tekemistä valinnoista ja palveluiden vasteesta ja sujuvuudesta. Tietoa tarvitaan sekä palvelujen käyttäjiltä, että hallinnosta. (Suikkanen 2018.)

Yhteenvedona Suikkanen totesi, että nykyteorioiden valossa ihmisen hyvinvointi muodostuu hänen elämäntavoistaan, vuorovaikutussuhteistaan ja subjektiivisista kokemuksistaan. Hyvinvoinnin määrittely ja siihen vaikuttaminen on kuitenkin vaikeutunut ja edellyttää erilaisten yhteistyömallien kehittämistä. Tärkeätä on kehittyvien alueiden ja alueen ihmisten hyvinvointia tukevien ja hyödyntävien tapojen ja toimintakulttuurien tunnistaminen. Tässä työssä keskeistä on osallistava ote. Se tulee sisällyttää sekä palveluntuottajia yhdistävien toimintamallien kuvaamiseen, että tutkimus- ja kehittämistyöhön. (Suikkanen 2018.)

5. ASE-klustereiden edustajien näkemyksiä Hyvinvointi-klusterista

Selvityksessä aineistona on käytetty kolmen ASE-klusterin edustajan kanssa käytyä ja muistioitua keskustelua tai haastattelua sekä näitä täydentäviä materiaaleja. Seuraavissa kappaleissa on kuvattu näistä tiivistelmät.

Älykäs maaseutuverkoston edustajan mukaan verkoston visiona on ”*uusi älykäästi erikoistunut elävä mahdollisuuksien maaseutu*”. Klusterin edustaja totesi Lapis- ja maaseutuyrittäjien uskovan muun muassa elämys- ja virkistyspalveluiden, uusiutuvan energian tuotannon, lähiruoan ja siihen liittyvien palveluiden, matkailun, biomassojen jalostamisen ja luomutuotantoon perustuvan maatalouden voimakkaaseen kasvuun. Myös tarve hoivapalveluille oli maaseutuyrittäjien keskuudessa tuotu esille. Edustajan mukaan maaseutuverkostossa työpaikkojen ennakoitiin muodostuvan etenkin mikro ja pienyrityksiin. Suurin muutos odotettiin tapahtuvan liiketalousjärjestelmässä, jossa ajateltiin siirryttävän ylhäältä johdetusta sektoritaloudesta omien raaka-aineiden tuotantoon kylien asukkaiden yhteistuotantona. Tuotannosta syntyvä arvonlisä kaavailtiin jäävän kyliin, joita tuettiin keskitetyillä palveluilla. Niiden nähtiin tukevan toiminnan kehittämistä, tuotteistamista, osaamista liikekumppanuuksien hankkimista jne. (Projektiryhmän kokouksen muistio².)

Klusterin edustaja totesi mahdollisella hyvinvointi-klusterilla ja älykäs maaseutuverkostolla olevan yhteisiä mielenkiinnon kohteita ja jaettu visio. Hänen mukaansa ikääntyvät kyläyhteisöt ja niiden lähipalvelutarpeet tulisi tunnistaa. Se edellyttäisi tiedon keruuta kylien väestöstä ja väestön yhteyksistä ympäristöönsä ja kylien näkemyksistä roolistaan, tehtävästään ja toimintamahdollisuuksistaan. Tietoa tarvitaan TKI-ympäristöjen integroimiseen kylien voimavaraksi. (Emt.)

Paikallisten mahdollisuuksien hyödyntäminen uudella tavalla palveluiden, yrittäjyyden tai tuotannon kehittämisessä on ollut myös kansainvälisen kiinnostuksen kohteena. Esimerkiksi neljässä maassa tutkittiin sosiaalisen ekonomian mahdollisuuksia parantaa paikallista työllisyyttä ja taloudellista vaurautta. Tutkimuksessa todettiin, että siirtyminen sektorikohtaisesta ylhäältä alaspäin toteutuneesta ohjauksesta poikkihallinnolliseen ja horisontaaliseen ja ohjaukseen ja monituottajamalleihin tuottaa hyviä ratkaisuja. Monimutkaisissa ongelmissa on tärkeää ottaa huomioon

2 Älykäs maaseutu –klusterin puheenjohtaja Johannes Vallivaara 27.9.2017.

ja tuntee myös paikalliset olosuhteet ja kulttuuri. Ongelmien ratkaisut vaativat usein yhteisöissä toteutuvia toimenpiteitä, jotka muodostuvat jatkuvan tekemisen ja oppimisen kautta. Uudenlaisilla ratkaisuilla on todettu saavutettavan pitkäkestoisia ja taloudellisia hyötyjä asiakkaille ja hallinnonaloille. Kuitenkaan uudet ratkaisut eivät synny ilman hallinnonalojen uudistumista, yhteistyötä ja toimenpiteitä. Esimerkiksi hyvinvointialalla yhdenvertaisuusperiaatteen toteutuminen edellyttää sekamuotoisten ja paikallisten tai alueellisten terveystalujen kehittämistä ja tuottamista. Niiden tuottaminen edellyttää monialaista yhteistyötä myös hallinnossa. (Mendel 2014.)

Arktisen turvallisuusklusterin edustajan mukaan klusterin tavoitteena on lappilaisten elinkeinojen häiriöttömän toiminnan ennakointi ja varmistaminen. Edustaja kertoi turvallisuusklusterin sisältävän kaksi osaa: matkailun turvallisuus ja arjen turvallisuus. Hän näki hyvinvointi-klusterin liittyvän läheisesti arjen turvallisuuteen. Klusterissa arjen turvallisuuden katsotaan kattavan ihmisten koti-, asuin- ja työympäristöt, koulut, liikkumisen ympäristöt, peruspalvelut ja avunsaantijärjestelmät ja niihin linkittyvät palvelut. Edustajan mukaa klusterissa tuotettua tietoa voidaan hyödyntää hyvinvointipalveluiden ja palveluprosessien keittämisessä. (Puhelinhaastattelu ja viitattu materiaali³.)

Klusterin edustaja viittasi arjen turvallisuudesta laadittuun toimintamalliin, jossa arjen turvallisuuteen sisällytetään ihmisten turvallisuus ja hyvinvointi. Edustajan viittaaman materiaalin mukaan toimintamalli perustuu aluekehitysmalliin, jossa kunnat tuottavat kuntalaisille peruspalvelut ja vastaavat niiden prosesseista. Toimintamallissa eri tahot kuten aluekehityksestä vastaavat organisaatiot, asukkaat ja palvelujen tuottajat toimivat organisoidusti yhdessä. Ne kohdetavat resurssinsa ennakoitusti yhdessä sovittuihin tavoitteisiin. Materiaalin mukaan matkailijoiden, matkailutoimijoiden tai matkailualueiden turvallisuuden parantuminen edistää myös alueen asukkaiden hyvinvointia. Arjen turvallisuuden osaamisen nähdään kehittyvän koteihin integroituneissa TKI-ympäristöissä. (Lapin liitto 2015.)

Kehittämissympäristöt -klusterin edustajan mukaan tämän klusterin tehtävä oli tukea muiden ASE-klusterien toimintaa. Se rakensi ympäristöjä, joissa kehitetään teknisiä- ja asiantuntijapalveluja ja tuotteita yrittäjyyden ja yritysten tueksi. Käytännössä klusteri tuotti, arvioi ja muotoili oppimisympäristöjä, laboratorioita, tutkimisympäristöjä yrityksille sekä muotoili toimintamalleja, kehitti palveluja ja mallinsi tukipalveluja niitä tarvitseville. Klusterin edustajan mukaan klusterin toiminta perustui asiakas- ja ongelmalähtöiseen lähestymistapaan. Sana älykäs tarkoitti uudella ja innovatiivisella tavalla tekemistä ja sana arktinen toisiaan tukevia organisaatioita ja sisäisiä ja ulkoisia arvoverkkoja, jotka muodostuivat palvelun tuottamisesta sekä siihen lähellä olevasta toiminnasta. Edustaja kertoi, että klusteri on kehittänyt työkalun kehittämissympäristön teknologisen valmiustason (TRL) arvioimiseksi, jota sovelletaan mm. kehittämissympäristöjen palvelukuvauksien laadinnassa. Uudet palvelukuvaukset on laadittu siten, että ne kattavat kehittämistyön eri vaiheet ja joihin si-

3 Arktinen turvallisuus -klusterin puheenjohtaja Eila Linna 4.4.2018.

sältyy myös kehittämisvaiheen eri rahoitusmahdollisuuksien selvittäminen. (Puhelinhaastattelu⁴.)

Klusterin edustaja näki Kehittäisympäristöt klusterin ja mahdollisen Hyvinvointiklusterin yhteistyön syntyvän sote-alan toimintamallien ja palvelukuvauksien kehittämässä. Niitä varten hän totesi tarvittavan kartoitusta hyvinvointipalveluita käyttävien asiakkaiden palvelupoluista tai heidän kiinnostuksistaan sekä tietoa yhteyshenkilöistä ja asiantuntijoista. Ilmeni myös tarve selvittää, mitä tehtäviä ja rooleja tai asiakassegmenttejä syntyy uudessa sotessa. Edustaja esitti Technology-Readiness-Levels -arviointityökalun kokeilua ja tarjosi klusterin tukea hankkeiden tai muiden koulutuspalveluiden kehittämisprosesseihin hyvinvointipalvelujen osaamisalalla. (Puhelinhaastattelu⁵.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että klusterien edustajat pitävät ASE-hyvinvointiklusterin perustamista tarpeellisena. Hyvinvointiklusterin rooliksi ja tehtäväksi nähdään eri toimialojen osaamisen välittäminen ja linkittäminen sote-palveluihin ja niiden kehittämiseen ja tuottamiseen. Lisäksi Hyvinvointiklusterin odotetaan tuottavan tietoa monialaisten TKI-ympäristöjen kohdentamista ja kehittämistä varten.

4 Arktiset kehittäisympäristöt –klusterin puheenjohtaja Raimo Pyyny 5.4.2018.

5 Arktiset kehittäisympäristöt –klusterin puheenjohtaja Raimo Pyyny, 5.4.2018.

Hyvinvointiverkoston toiminta on tavoitteellista, sitoutunutta ja vastuullista. Sen toimintakulttuuri tukee ekosysteemien syntyä, keskustelujen ja sosiaalisten yhteyksien kehittymistä eri organisaatioissa ja eri tahoilla olevien toimijoiden välillä. TKI-toiminnassa ja osaamisen tuottamisessa painottuu sosiaalinen vastuullisuus ja osallistujien aktiivinen rooli.

Hyvinvointiklusteri tuottaa ja välittää tietoa Euroopan pohjoisten, perifeeristen ja harvaan asuttujen alueiden ihmisistä ja yhteisöistä sekä näiden ympäristöistä, terveydestä ja palvelutarpeista monialaisten TKI-verkostojen käyttöön ihmisten hyvinvoinnin ja sosiaali- ja terveystalouden kehittämistä varten. Tiedon tuotanto perustuu hyvinvointialan alueellisten korkeakoulujen, pohjoismaiden sekä muiden eurooppalaisten osaamiskeskittymien kumppanuuteen ja yhteistyöhön. Alueelliset ja paikalliset toimijat sekä heidän osaamisensa ovat tärkeässä asemassa osaamisen kehittämässä.

Hyvinvointiklusterin yksi keskeinen tehtävä on käynnistää vuorovaikutusta hyvinvointialan teknologisten ratkaisujen, yrittäjyyden, liiketoiminnan, oppimisympäristöjen tai muiden monialaisten innovaatioiden syntyä ja käyttöönoton tueksi. Klusteri palvelee myös maakunnan ja palveluntuottajien välisen yhteistyötä ja vuoropuhelua (ks. Maksimainen, Uimonen, Koiste & Saarivuori 2018). Yhteydenpidossa, tiedontuotannossa ja välittämisessä käytetään laaja-alaisesti ja monipuolisesti viestinnän eri mahdollisuuksia ja muotoja.

Kuvio 3. esittää Arktista hyvinvointiklusteria. Siitä ilmenee klusterin verkostomainen rakenne, sisältö, toimintatapa ja tiedonkulku. Kuviosta selviää Arktisen hyvinvointiklusterin yhteys alueellisiin ASE-klustereihin ja muihin toimijoihin. Se kuvaa myös alueellisen ja kansainvälisen asiantuntijuuden kuten UArctic verkoston sosiaali- ja terveysalan koulutuksen asiantuntijoiden osaamisen sijoittumisen ja hyödyntämisen tiedon tarpeisiin vastaamisessa.

Kuvio 3. Hyvinvointiklusteri välittää asiantuntijatietoa monialaisessa verkostossa.

Hyvinvointiklusterin toimintamallin kuvioista (kuvio 3) on löydettävissä analogia ihmisen elimistön rakenteeseen ja toimintaan. Kuvioon merkitty monialainen verkosto on klusterin sydän. Se pumpkaa klusterin ympäristöstä tarpeita, kysymyksiä ja pyyntöjä työstettäväksi hyvinvointialan alueellisille ja /tai kansainvälisille asiantuntijoille. Vastaavasti sydän työntää asiantuntijaverkoston TKI-tuotokset ja vastaukset verkostoihin kuten muiden ASE-klustereiden käyttöön. Yhteydenpidossa, tiedontuotannossa ja välittämisessä käytetään laaja-alaisesti ja monipuolisesti viestinnän eri mahdollisuuksia ja muotoja. Vastavuoroinen vuorovaikutus on merkitty kuvioon erivärisillä nuolilla.

8. Toimenpide-esitykset ASE-Hyvinvointiverkoston tuottamiseksi

Tämän hyvinvointiklusterin tarvetta koskevan selvityksen perusteella on tärkeää käynnistää Arktisen Älykkään Hyvinvointiklusterin konkreettisten tavoitteiden asettelu vuoden 2018 loppuun mennessä. Tavoitteet voidaan jakaa neljään toisiaan seuraavaan vaiheeseen:

1. Ensimmäisessä vaiheessa tulee määritellä verkoston avaintoimijat ja rakenne sekä toiminnan vaatimat henkilöstö- ja muut resurssit ja niiden rahoitus.
2. Toisessa vaiheessa luodaan verkostolle toimintaperiaatteet ja sovitaan yhteistyön toteutuksesta ja aikataulusta.
3. Kolmannessa vaiheessa avataan ja selkiytetään verkoston ja verkostotoimijoiden rajapinnat taustaorganisaatioiden päätehtäviin ja muihin hankkeisiin.
4. Neljännessä vaiheessa laaditaan rahoitushakemus verkoston perustamiseksi ja toiminnan käynnistämiseksi.

Tavoitteiden vaiheistaminen mahdollistaa monialaisen toimijaverkoston yhteistyön toteutumisen sekä keskeisten intressitahojen huomioon ottamisen Älykkään Arktisen Hyvinvointiklusterin perustamisessa.

9. Pohdinta

Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusteri –esiselvityshanke on tuonut esiin lappilaisen hyvinvointiklusterin tarpeita, mahdollisuuksia ja haasteita. Selvityksen mukaan lappilainen hyvinvointi ja siihen vaikuttaminen edellyttävät uudenlaisten yhteistyömallien kehittämistä suunnitelmallisen ja laaja-alaisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen ja tiedon tuottamiseen. Hyvinvointitietoa ja –osaamista voidaan hyödyntää entistä paremmin ja tehokkaammin julkisella sektorilla, yrityksissä ja kolmannella sektorilla, ei vain turvaamaan lappilaisten hyvinvointia, vaan myös lisäämään maakunnan elinvoimaa ja kehitystä

Innovaatioiden synnyn nähtiin perustuvan eri osaamisten uudenlaisiin kytkentöihin ja tutkimus- ja kehittämistoiminnan osallistavaan otteeseen. Lappilaisen hyvinvoinnin kehittämisen perustaksi asetettiin arktisen alueen ja sen asukkaiden tapojen ja toimintakulttuurien tuntemus sekä paikallisten erityispiirteiden ja alueellisten mahdollisuuksien havaitseminen. Paikallisten toimijoiden ja toimintaympäristöjen erityisyyksien huomioon ottamista pidettiin uusien toimintamallien ja osaamisten lähtökohtana.

Korkeakouluille ja muille koulutusorganisaatioille annettiin selvä ja merkittävä asema lappilaisen hyvinvoinnin tuottamisessa. Näkyvimmin tuli esille korkeakoulujen perinteinen rooli tiedon ja osaamisen tuottajana. Uutena asiana esitettiin ihmisten ja yhteisöiden, heidän elinympäristöjensä ja palveluverkostojensa tarkastelu ja tutkiminen sekä niiden kehittäminen oppimisympäristöinä. Koulutusorganisaatiot haastettiin irrottautumaan sektorikohtaisuudesta ja kasvattamaan tulevat osaajat monialaisen osaamisen hyödyntämiseen ja kansainvälisyyteen.

Tämän selvityksen perusteella Älykäs Arktinen Hyvinvointiklusterin tehtävä on uudistaa korkea-asteista TKI-toimintaa ja osaamista Lapissa yhdessä muiden alueen ASE-klustereiden kanssa. Hyvinvointiklusterin tulee vahvistaa monialaista vuorovaikutusta alueen hyvinvoinnin ja kehityksen tueksi. Klusterin odotetaan rakentavan ja edistävän myös kansainvälisten tutkijoiden ja tutkimus- ja kehittämisympäristöjen ja Lapin korkeakoulujen tiedon ja osaamisen tuotannon verkoston välistä vuorovaikutusta.

Lähteet

- Aro, T. 2017. SUOMEN VÄESTÖ Missä ja minkälaista? Esitelmä 8.6.2017. <https://www.slideshare.net/TimoAro/suomen-vest-miss-ja-minklaista>. Viitattu 14.3.2018.
- EURA 2014 –järjestelmä 2016. Hankehakemus numero 302611, Älykäs arktinen hyvinvointiklusteri.
- Gløersen, E. 2009. Vahva, erityinen, lupaava. Kohti pohjoisten harvaan asuttujen alueiden visiota 2020. NORDREGIO-RAPORTTI 2009:2.
- Haavisto, K. & Kananoja, A. 2017. Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistus. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. Sosiaalityön käsikirja. 4., uudistettu laitos. Tallinna: Tietosanoma, 155.
- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Kotavaara, O., Antikainen, H. & Rusanen, J. 2014. Kaupunki–maaseutu -alueluokitus. Paikkatietoihin perustuvan alueluokituksen muodostamisperiaatteet. SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN RAPORTTEJA 25|2014. Viitattu 27.5.2018 <http://hdl.handle.net/10138/135861>.
- Keeling, M. 2016. Future cities and regions in the context of Open Innovation 2.0. Teoksessa Open innovation 2.0 yearbook 2016. European Union 2016, 79-86.
- Lapin liitto 2013. Arktisen erikoistumisen ohjelma. Viitattu 23.8.2018: http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=53982&name=DLFE-21454.pdf.
- Lapin liitto 2014. Lappi-sopimus -maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelma 2016–2017. Viitattu 23.8.2018 http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=16741&name=DLFE-28431.pdf.
- Lapin liitto 2015. Turvallisuutta ei kukaan voi tehdä yksin. Arctic Smartness Portfolio (SP) –hankkeen julkaisu, s. 23. Viitattu 23.8.2018 <http://luotsi.lappi.fi/arctic-smartness-portfolio-project>.
- Lindh, J. & Hautala, S. & Romakkaniemi, M. 2018. Sosiaalityön asiantuntijuuden rakentuminen heikoimmassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Tarja Juvonen, Pohjola, A., Lindh, J. & Romakkaniemi, M. (toim.) Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Tallinna: UniPressGlobal, 39-64.
- Maksimainen A., Uimonen T., Koiste V. & Saarivuori L. 2018. Pienten ja keskisuurten yritysten liiketoimintaedellytykset sosiaali- ja terveysalalla. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, TEM raportteja 8/2018.

- Mendell, M. 2014. Improving social inclusion at the local level through the social economy: Designing an enabling policy framework. Secretary-General of the OECD 2014.
- Romakkaniemi, M. & Lindh, J. & Laitinen, M. 2018. Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147. Kela. Helsinki.
- Salmelin, B. 2016. Engagement platforms and business modelling in Open Innovation 2.0 environments. Teoksessa Open innovation 2.0 yearbook 2016. European Union 2016, 9-15.
- Suikkanen, A., Viinamäki, L. & Selkälä, A. 2014. Tutkijoiden tilannearvio Itä-Lapin seutukuntalaisten hyvinvoinnista. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) 2014. Itä-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja A. Tutkimukset 1/2014. Viitattu 27.5.2018 <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=718f6-9e9-6088-400f-9733-588e1a93c1f5>.
- Suikkanen, A. 2018. Asiantuntijaesitelmä. Arktinen älykäs hyvinvointiklusteri –selvityshankkeen työpaja 16.3.2018.
- Vartiainen, P. 2007. Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 152–172.
- Viinamäki, L. 2017. Ei päivää ilman sotea. Teoksessa Viinamäki, L. & Jumisko, E. (toim.) Hyvinvointipalvelut SOTEmylyssä. 14 puheenvuoroa lappilais-sotesta. LAPIN AMKIN JULKAISUJA. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 25/2017, 114–144. Viitattu 27.5.2018 <http://www.theseus.fi/handle/10024/140220>.
- Viinamäki, L., Kivivirta, V., Selkälä, A., Voutilainen, O., Syväjärvi, A. & Suikkanen, A. 2017. ... ajasta ja paikasta riippumatta ... Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla -hankkeen loppuraportti. LAPIN AMKIN JULKAISUJA. Sarja A. Referee-tutkimukset 1/2017. Viitattu 27.5.2018 <http://www.theseus.fi/handle/10024/137218>.
- YMPARISTO.fi. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 2015. Kaupunki-maaseutu-luokitus. Kartat ja tilastot. Viitattu 27.5.2018 <http://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B99642E44-F821-46B1-B858-7190325564B0%7D/98464>.

Liite 1. Toimijaluettelo

Ohjausryhmä:

Outi Hyry-Honka, THL, KT, osaamisalajohtaja, Hyvinvointipalvelujen osaamisala, Lapin ammattikorkeakoulu. ohjausryhmän puheenjohtaja.

Sanna Hautala, sosiaalityön professori, Lapin yliopisto, 1.1.2017-31.12.2017.

Merja Laitinen, sosiaalityön professori, Sosiaalitieteiden tiedekunnan dekaani, Lapin yliopisto. Ohjausryhmän jäsen 1.1.2018-31.3.2018.

Merja Haapakorva-Kallio 1.1.2018-31.3.2018.

Projektiryhmä:

Sirkka Saranki-Rantakokko, THM, HTT, yliopettaja, hoitotyön koulutusohjelma, Lapin ammattikorkeakoulu. Selvityshankkeen projektipäällikkö.

Sanna Hautala, YTT, sosiaalityön professori, Lapin yliopisto. Projektiryhmän jäsen 1.1.2018-31.3.2018.

Anneli Pohjola, YTT, sosiaalityön professori, Lapin yliopisto. Projektiryhmän jäsen 1.1.2017-31.12.2017.

Leena Viinamäki, YTT (sosiaalipolitiikka), yliopettaja, sosiaaliala, Lapin ammattikorkeakoulu. Projektiryhmän jäsen.

Tutkimusavustajat:

Tarja Kaihu, opiskelija, sosionomi (ylempi AMK) –koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, 15.9.–1.11.2017.

Mari Sinisalo, opiskelija, sosionomi (ylempi AMK) –koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, 15.9.–1.11.2017.

Liite 2. Kyselylomakkeen kysymykset

Selvitys Lapin maakunnan hyvinvointi-klusterin perustamistarpeesta

1. Vastaajan yhteystiedot
2. Mitkä yritykset ovat tärkeimmät sote-palvelunne tuottamiseen liittyvät yhteistyökumppanit (3 tärkeintä)?
3. Mitkä järjestöt ovat tärkeimmät sote-palvelunne tuottamiseen liittyvät yhteistyökumppanit (3 tärkeintä)?
4. Tulisiko Lapissa keskustella säännöllisesti sote-alan ajankohtaisista kysymyksistä ja tulevaisuuden haasteista? Kyllä ei. Jos kyllä niin mainitse tahot, joiden pitäisi olla mukana tässä keskustelussa
5. Kuuluuko teidän osallistua tähän keskusteluun? Kyllä, Ei
6. Mitä asioita tulee käsitellä sote-keskustelussa Lapissa?
7. Mitä ajankohtaista tietoa tarvitsette sote-palveluiden järjestämisessä?
8. Mitä uutta osaamista tarvitsette sote-palveluittenne tuottamisessa?
9. Millaisia sosiaalipalveluihin liittyviä tutkimus- tai kehittämistarpeita organisaatiossanne on?
10. Millaisia terveystalv palveluihin liittyviä tutkimus- tai kehittämistarpeita organisaatiossanne on?
11. Onko organisaatiollanne yhteistyötä hyvinvointimatkailuyritysten kanssa? Kyllä, mitä/millaista, Ei.
12. Millaista yhteistyötä hyvinvointimatkailuyritysten kanssa voisi tehdä?
13. Millaisia digitalisaatioon liittyviä tarpeita sote-palveluissanne on?
14. Mitä vahvuuksia ja /tai heikkouksia digitaaliseen kehitykseen sote-alalla liittyy?
15. Mikä on liikunnan merkitys hyvinvointia tuottavana tekijänä tulevaisuuden kunnissa?
16. Mikä on kulttuuritoimen merkitys hyvinvointia tuottavana tekijänä tulevaisuuden kunnissa?
17. Mikä on nuorisotoimen merkitys hyvinvointia tuottavana tekijänä tulevaisuuden kunnissa?
18. Mikä on sivistystoimen merkitys hyvinvointia tuottavana tekijänä tulevaisuuden kunnissa?

- 19.** Miten korkeakoulut ((Lapin ammattikorkeakoulu ja Lapin yliopisto) voisivat toimia yhteistyökumppaninanne?
- koulutustarpeet, mitä
 - yhteisiä hankkeita, mitä
 - palvelumuotoilua, mitä
 - selvityksiä tms. mitä
 - harjoittelujaksoja, mitä
 - jotain muuta, mitä
- 20.** Mitä muuta haluatte tuoda esille tässä kyselyssä?

Liite 3. Tilastokuvaukset.

Väestö, 31.12.

Indikaattori ilmaisee kunnassa vakinaisesti asuvan väestön (miehet ja naiset yhteensä) lukumäärän vuoden viimeisenä päivänä. Ne henkilöt, joilla väestötietojärjestelmän mukaan oli kotipaikka Suomessa vuoden lopussa, kuuluvat väestöön kansalaisuudestaan riippumatta, samoin ne Suomen kansalaiset, jotka asuvat tilapäisesti ulkomailla. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi©Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Huoltosuhte

Demografinen (tai väestöllinen) huoltosuhte ilmaisee, kuinka monta alle 15-vuotiasta ja 65-vuotta täyttänyttä on sataa 15–64-vuotiasta (työikäistä) kohti. Mitä enemmän on lapsia ja/tai eläkeikäisiä, sitä korkeampi huoltosuhteen arvo on. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi©Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Kunnan yleinen pienituloisuusaste

Indikaattori ilmaisee pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvien henkilöiden osuuden prosentteina kaikista alueella asuvista henkilöistä. Pienituloisuuden rajana käytetään 60 % suomalaisten kotitalouksien käytettävissä olevan ekvivalentin rahatulon (uudistetulla OECD-skaalalla laskien) mediaanista kunakin vuonna. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattori-pankki Sotkanet.fi©Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Sosiaalitoiminnan nettokäyttökustannukset

Indikaattori ilmaisee laskennallisen kuntien sosiaalitoiminnan nettokäyttökustannukset euroina asukasta kohti. Vuodesta 2015 lähtien nettokäyttökustannuksiin ei lasketa mukaan tehtävän "302 Lasten päivähoito" nettokäyttökustannuksia. Kuntien taloustilastossa ei kaikkia toimintoja ole eritelty selkeästi sosiaali- tai terveystoimintaan, näitä ovat sosiaali- ja terveystoiminnan hallinto sekä muu sosiaali- ja terveystoiminta. THL:ssa on laskennallisesti tehty jako seuraavasti: Sosiaali- ja terveystoimen hallinto on laskettu sosiaalitoimen käyttökustannuksiin 2014 saakka. Vuodesta 2015 lähtien hallintokustannukset on sisällytetty palvelukohtaisesti käyttökustannuksiin, joten niitä ei saada enää erillisinä ulos tilastoista, eikä niitä enää kohdenneta sosiaalitoimen käyttökustannuksiin. Pääryhmän "Muu sosiaali- ja terveystoiminta" käyttökustannukset on jaettu sosiaali- ja terveys-toiminnan kesken siten, että sosiaalitoiminnan menoihin on muista menoista laskettu avustukset, elatustuet (maaliskuuhun 2009 saakka) ja toimeentulotuet sekä puolet ylitse jäävästä osuudesta. Toinen puoli on laskettu terveystoiminnan kustannuksiin. Käyttö-kustannuksiin lasketaan toimintamenot ja poistot sekä arvonalentumiset ja vyörytysme-not. Käyttötuloihin lasketaan toimintatulot ja vyörytystulot. Nettokäyttökustannukset saadaan vähentämällä käyttökustannuksista käyttötulot. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattori-pankki Sotkanet.fi©Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Terveystoiminnan nettokäyttökustannukset

Indikaattori ilmaisee laskennallisen kuntien terveystoiminnan nettokäyttökustannukset euroina asukasta kohti. Kuntien taloustilastossa ei kaikkia toimintoja ole eritelty selkeästi sosiaali- tai terveystoimintaan, näitä ovat sosiaali- ja terveystoiminnan hallinto sekä muu sosiaali- ja terveystoiminta. THL:ssa on laskennallisesti tehty jako seuraavasti: Sosiaali- ja terveystoiminnan hallinto on laskettu 2014 saakka sosiaalitoiminnan käyttökustannuksiin. Vuodesta 2015 lähtien hallintokustannukset on sisällytetty palvelukohtaisesti käyttökustannuksiin, joten niitä ei saada enää erillisinä ulos tilastoista, eikä niitä enää kohdenneta sosiaalitoimen käyttökustannuksiin. Pääryhmän "290 Muu sosiaali- ja terveystoiminta" käyttökustannukset on jaettu sosiaali- ja terveystoiminnan kesken siten, että sosiaalitoiminnan menoihin on muista menoista laskettu avustukset, elatustuotot (maaliskuuhun 2009 saakka) ja, toimeentulotuet sekä puolet ylitse jäävästä osuudesta. Toinen puoli on laskettu terveystoiminnan kustannuksiin. Käyttökustannuksiin lasketaan toimintamenot ja poistot sekä arvonalentumiset ja vyörytysmenot. Käyttötuloihin lasketaan toimintatulot ja vyörytystulot. Nettokäyttökustannukset saadaan vähentämällä käyttökustannuksista käyttötuotot. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi@Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Sairastavuusindeksi

Jokaiselle Suomen kunnalle on laskettu Kelan rekisteritietojen avulla indeksiluku, joka kertoo, miten tervettä tai sairasta väestö on suhteessa koko maan keskiarvoon (= 100). Kuntien välisistä eroista voidaan poistaa väestön ikä- ja sukupuolirakenteesta johtuvat erot vakioimalla indeksiluvut iän ja sukupuolen mukaan. Luvut perustuvat kolmeen rekisterimuuttajaan: kuolleisuus, työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus työikäisistä ja erityiskorvattaviin lääkkeisiin, rajoitetusti peruskorvattaviin lääkkeisiin tai ruokavaliokorvauksiin oikeutettujen osuus väestöstä. Kukin muuttujista on suhteutettu erikseen maan väestön keskiarvoon, jota merkitään luvulla 100. Sairastavuusindeksi on kolmen osaindeksin keskiarvo. **Lähde:** Kelasto-raportit|Kela/Tilasto- ja tietovarastoryhmä/ tilastot@kela.fi. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Kansantauti-indeksi

Jokaiselle Suomen kunnalle on laskettu indeksejä, jotka kuvaavat kansantautien esiintymistä alueen väestössä suhteessa koko maan väestön keskiarvoon (koko maa =100). Indeksit ilmoitetaan sekä sellaisenaan että ikä- ja sukupuolivakioituna. Vakioinnilla ikä- ja sukupuolirakenteen vaikutus indeksilukuun voidaan poistaa, mikä mahdollista alueittaisen vertailun alueiden välisistä ikä- ja sukupuolirakenteen eroista huolimatta. Tarkasteltavina on seitsemän suurinta erityiskorvattavaan lääkehoitoon oikeuttavaa sairautta, joista tässä käytetään nimitystä kansantaudit. Niille jokaiselle on laskettu indeksi ja suhteutettu se koko maan keskiarvoon. Kansantauti-indeksi on näiden seitsemän indeksin keskiarvo. Kansantaudit (korvausoikeuden numero): astma, diabetes, nivelreuma, psykoosit, sepelvaltimotauti, sydämen vajaatoiminta ja verenpainetauti. **Lähde:** Kelasto-raportit|Kela/Tilasto- ja tietovarastoryhmä/ tilastot@kela.fi. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Suhteellinen velkaantuneisuus, %

Tunnusluku kertoo, kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Tunnuksen osoittajaan merkitään tarkasteluvuoden tilinpäätöksen koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla ennakkomaksuilla. Käyttötulot muodostuvat tilikauden toimintatuotoista, verotuloista ja käyttötalouden valtionosuuksista. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi@Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Valtionosuudet, % nettokustannuksista

Indikaattori ilmaisee kunnan valtionosuudet % nettokustannuksista. Suoraan tuloslaskelman valtionosuuserään sisältyvät käyttötalouden valtionosuudet ja -avustukset, jotka perustuvat yleiseen valtion ja kuntien väliseen kustannustenjakoon ja joilla ei ole käyttökorvauksen tai maksun luonnetta. Näitä valtionosuuksia ovat laskennallisen järjestelmän mukaan määräytyvät sosiaali- ja terveystoimen valtionosuudet sekä opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuudet sekä kuntien yleinen valtionosuus ja harkinnanvarainen rahoitusavustus. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi@Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Keskiasteen koulutuksen saaneet miehet ja naiset

Indikaattori ilmaisee keskiasteen koulutuksen saaneiden 15 vuotta täyttäneiden osuuden prosentteina vastaavan ikäisestä väestöstä. Väestötietona käytetään vuoden viimeisen päivän tietoa. Keskiasteen koulutuksen saaneita ovat ylioppilastutkinnon suorittaneet ja ammatillisissa oppilaitoksissa enintään 3-vuotisen koulutusammatin tai tutkinnon suorittaneet. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi©Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Korkea-asteen koulutuksen saaneet miehet ja naiset

Indikaattori ilmaisee korkea-asteen koulutuksen saaneiden 15 vuotta täyttäneiden osuuden prosentteina 15–64 -vuotiaasta väestöstä. Väestötietona käytetään vuoden viimeisen päivän tietoa. Korkea-asteen koulutuksen saaneita ovat ammatillisissa oppilaitoksissa yli 3 -vuotisen koulutusammatin tai tutkinnon suorittaneet, ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneet. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi©Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Työlliset miehet ja naiset

Indikaattori ilmaisee työllisten osuuden prosentteina väestöstä. Työllisiksi luetaan 15–74 -vuotiaat henkilöt, jotka laskentaviikolla 25.-31.12. tekivät yhtenäkin päivänä ansiotyötä tai olivat tilapäisesti työstä poissa. Tieto työllisyydestä perustuu työeläke- ja veroviranomaisten tietoihin. Vuoden viimeisenä työpäivänä työttömänä työministeriön työnhakijarekisterin mukaan olleet on kuitenkin riippumatta muusta toiminnasta ko. viikolla määritelty työttömiksi. Tätä työllisten määrää kutsutaan myös työlliseksi työvoimaksi. **Lähde:** Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi©Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2005–2017. Tiedot on poimittu 23.2.2018.

Kirjoittajaesittely

Sirkka Saranki-Rantakokko, THM, HTT, yliopettaja, hoitotyö, Lapin ammattikorkeakoulu.

Leena Viinamäki, YTT (sosiaalipolitiikka), yliopettaja, sosiaaliala, Lapin ammattikorkeakoulu.

Sanna Hautala, YTT, sosiaalityön professori, Lapin yliopisto.

Laaditun selvityksen pohjalta mallinnettu Älykäs Arktinen Hyvinvointi-klusteri uudistaa korkea-asteista hyvinvointialan TKI-toimintaa ja osaamista Lapissa. Klusteri toimii monipuolisessa vuorovaikutuksessa muiden ASE-klustereiden kanssa. Se rakentaa siltaa hyvinvointialan kansainvälisiin tutkimus- ja kehittämisverkostoihin edistääkseen osaamisen ja tiedon tuottoaan. Hyvinvointi-klusteri vahvistaa maakunnallista osaamista, elinkeinoelämää, lappilaisten yritysten toimintaympäristöä ja innovaatiopotentiaalia. Julkaisu tuottaa tietoa maakuntien ja kuntien hyvinvointipalveluiden tuottajille, kehittäjille ja tutkijoille sekä kuntien sosiaali- ja terveyspalveluissa työskenteleville laajemmin.

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

LAPIN LIITTO

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

LAPIN AMK⁷

Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-243-3